

DAMIAN LIZUN

Okolice Torunia obfitują w niewielkie, przeważnie średniowieczne kościołki parafialne. Jednym z nich jest kościół w nieodległej wsi Bierzgowo. Należy do grupy jednonawowych kościołów wiejskich i jest świadectwem masowej w średniowieczu działalności budowlanej na ziemi chełmińskiej.

Pierwsza wzmianka o wsi Bierzgowo w źródłach dokumentalnych pochodzi z 1263 r. Nader interesująca jest etymologia tej nazwy. Jak podaje ks. Fankidejski *po całej tutejszej okolicy opowiadali sobie starzy ludzie o kaplicy, która miała się tu znajdować od najpierwszych zaraz początków wiatry. Wiele do niej przychodziło pogan, osobliwie też Prusaków, ażeby się dać ochrzcić i wybierznować. Podobno od tegoż bierznowania sama wioska wzięła nazwę Bierzgowo*. Budowę kościoła ustala się na przełom XIII i XIV w.

Interesującym w dziejach parafii jak i samego kościoła jest okres po II poł. XV w. Czasy te są zresztą najczytelniejsze w stosunku do skąpych informacji z okresu średniowiecza. Po wyniszczającej dla ziemi chełmińskiej wojnie trzydziestoletniej powoli następował okres koniunktury gospodarczej chętnie stymulowany przez Radę Torunia m.in. przez poparcie dla polityki osiedleńczej w swych dobrach w dolinie Wisły. Na te trudne do zagospodarowania tereny nadwisiańskie przybywali tzw. oledrzy (osadnicy z Holandii, Fryzji i północnych Niemiec – wśród nich przeważali mennonici). Ich napływ spowodowany był z jednej strony prześladowaniami religijnymi w dawnej ojczyźnie, z drugiej strony względami praktycznymi: koloniści reprezentowali wyso-

nonitów na tym obszarze nastąpiło po 1574 r., gdy Rada Torunia podpisała z nimi kontrakty osadnicze na 20 lat. Nie bez znaczenia był fakt, iż w połowie XVI wieku duże wpływy uzyskała na obszarze przysze dekanatu bierzgłowskiego reformacja. Decydujące znaczenie miało tu zwycięstwo protestantyzmu w samym Toruniu. Stan ten sankcjonował tolerancyjny edykt królewski z 1558 roku wydany przez Zygmunta Augusta. Oznaczał on trwałą stabilizację w Toruniu Kościoła luterańskiego, całkowicie zależnego od władz miejskich. W konsekwencji tych wydarzeń większość ludności zamieszkałej w posiadłościach ziemskich Torunia odstępowała od katolicyzmu. Zjawisko to było ponadto potęgowane przez stałą imigrację na te tereny osadników zagranicznych. W samym Bierzgowie osiedlili się przybysze reprezentujący różne wyznania. Główny trzon stanowili luteranie, choć sporo było i mennonitów. Kościół bierzgłowski w sposób naturalny przeszedł w drugiej połowie XVI wieku w ręce ewangelików. Stan ten miał jednak charakter przejściowy, gdyż rozpoczęta u schyłku tego stulecia katolicka kontrreformacja przywróciła świątynię dawnym właścicielom. W krótkim okresie swej przewagi protestanci (chodzi tu głównie o luteran, gdyż to oni jednak stanowili większość mieszkańców wsi) poczynili we wnętrzu kościoła zmiany dostosowujące go do potrzeb nowej liturgii. Chociaż wieś zamieszkiwali także mennonici. Niestety, nie zdołali wycisnąć swego piętna na świątyni, gdyż stanowili mniejszość, w dodatku dyskryminowaną.

Katolicy stopniowo odzyskiwali utracone świątynie, a w Bierzgowie, jak wspomniano, nastąpiło to dość szybko (koniec XVII w.). Pełnej rekatolizacji nie udało się jednak przeprowadzić. Dowodem na to niech będzie fakt, że na począt-

Ołtarz główny p.w. Wniebowzięcia NMP. Stan po konserwacji

ku na rozwój sztuki sakralnej. Dążono do wyposażania wnętrza w bogate formy barokowe, aby zgodnie z kontrreformacyjną ideą mogły one imponować wspaniałością, pobudzającą wiernych do wzruszeń religijnych. W Bierzgowie zasadę tą zrealizowano na lokalny sposób.

Z historii kościoła w Bierzgowie

ki poziom gospodarki i kultury osadniczej, przez co byli osadnikami wysoce pożądanymi.

Kim byli mennonici? Sekta mennonitów, tak nazwana od założyciela – Menno Simonsa (1496-1559), powstała we wschodnich Niderlandach – we Fryzji w latach trzydziestych XVI w. i stanowiła odłam anabaptystów. Mennonici nie uznawali chrztu niemowląt, odrzucali przysięgę, służbę wojskową i państwową, a także procesy sądowe. Nacisk kładli przede wszystkim na chrześcijaństwo praktyczne. Formalne zagospodarowanie się men-

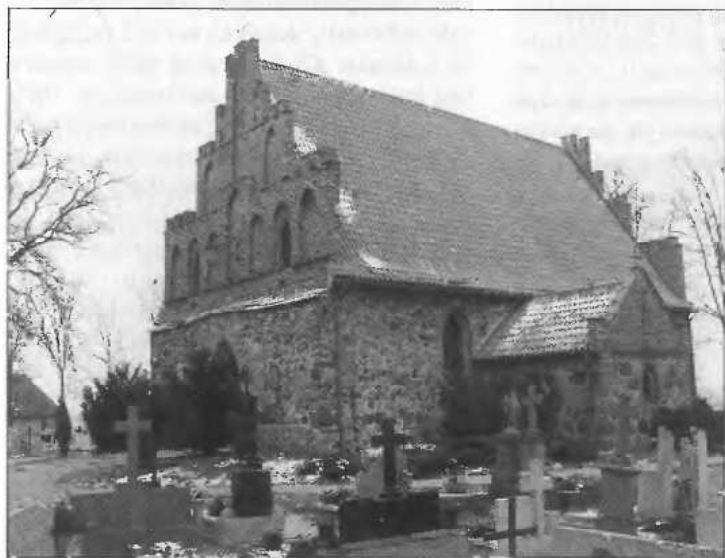
ku XX wieku znaczna część mieszkańców byłych wsi miasta Torunia leżących w dolinie Wisły wyznawała luteranizm czy pozostawała jeszcze mennonitami. W parafii bierzgłowskiej na przykład w 1938 r. około 70 mieszkańców deklarowało swą przynależność do mennonitów oraz innych grup wyznaniowych, a 125 do ewangelików.

Prawdopodobnie w duchu postanowień soboru trydenckiego powstały trzy nowe ołtarze bierzgłowskie. Ołtarz główny p.w. Wniebowzięcia NMP jest z początku XVIII wieku, natomiast dwa ołtarze boczne (lewy Matki Boskiej Szkaplerznej, a prawy Chrztu w Jordanie), dziś bardzo przekształcone, powstały w 1685 r. Ta nieustanna, jak wskazują daty, intensyfikacja działań kontrreformacyjnych na terenie diecezji chełmińskiej doprowadziła z kolei do bardzo wczesnej renowacji (1734 r.) ołtarza bocznego p.w. Chrztu w Jordanie. Ołtarz ten bardzo przekształcono stylistycznie wymieniając kompletnie jego dekorację snycerską oraz malowidła. Jak wiadomo nowy, zreformowany kościół potrydencki kładł szczególny na-

W skromnej kamienno-ceglanej budowli o niezbyt obszernym wnętrzu zaaranżowano barwne i ozdobne wyposażenie. Jego najważniejszymi elementami są: barokowy ołtarz główny, dwa ołtarze boczne i siedemnastowieczna chrzcielnica. Wyposażenie uzupełniają dwa barokowe obrazy wiszące na ścianach kościoła (Chrzest w Jordanie i przedstawienie św. Barbary) z 1734 roku, trzy osiemnastowieczne feretrony oraz organy o neogotyckiej oprawie zewnętrznej. Wnętrze nakryte jest stropem kasetonowym z 1938 r. W takim otoczeniu dziełem koncentrującym uwagę jest ołtarz główny i bijące w oczy bogactwo jego złoceń. Ozdobą ołtarza jest dojrzała dekoracja snycerska oraz obrazy. W części centralnej znajduje się obraz ze sceną Wniebowzięcia NMP oraz zasowny przedstawiający Koronację NMP. W zwieńczeniu w bogatym snycerskim obramieniu widnieje obraz Matki Boskiej Niepokalanej. Dwa ołtarze boczne usytuowane są w przeciwnych narożnikach prezbiterium. Już pierwszy ogląd pozwala stwierdzić, iż mają one podobnie ukształtowaną architekturę.

Podsumowując można stwierdzić, iż historia kościoła bierzgłowskiego jak i samej parafii jest niezwykle bogata. W miejscu tym krzyżowały się wpływy trzech odłamów religii chrześcijańskiej (katolicy, luteranie i mennonici). Z tej swoistej „walki” o wpływy ostatecznie zwycięstwo odnieśli katolicy, którzy wywarli największe piętno na dziejach i wyposażeniu świątyni. □

Fot. AUTOR

Widok na bryłę kościoła w Bierzgowie od strony południowo-zachodniej